

УДК 339.13.012.434
JEL: D40; D42; D47
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-4-6-14>

АНАЛІЗ РИНКОВИХ СТРУКТУР І ЗНАЧЕННЯ МОНОПОЛІЙ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

©2023 ЖАЛДАК Г. П., СОМОВА Є. В.

УДК 339.13.012.434
JEL: D40; D42; D47

Жалдак Г. П., Сомова Є. В. Аналіз ринкових структур і значення монополій у розвитку економіки

Мета статті полягає у проведенні аналізу ринкових структур і дослідженні значення монополій у розвитку економіки. Завдяки аналізу, систематизації й узагальненню наукових праць різних учених було визначено основні етапи еволюції ринку та його особливості. Також увагу було приділено поглядам дослідників на сутність, головні ознаки поняття «монополія» та причини їх виникнення. У процесі написання статті використано такі методи наукового дослідження, як: аналіз, синтез, узагальнення та класифікація. З використанням системного підходу визначено та згруповано особливості ринкових структур, а також визначено приклади для кожної ринкової структури. На основі аналізу сучасних літературних джерел і тенденцій розвитку ринкового механізму зосереджено увагу на відносно новій для вітчизняної економіки ринковій структурі – квазіконкурентному ринку. Розглянуто причини виникнення монополій та їх різновиди. На основі аналізу індексів конкурентоспроможності й ефективності антимонопольної політики визначено місце України в цих рейтингах. Зазначено взаємозв'язок між рівнем конкурентоспроможності та поширеністю певної ринкової структури підприємств, а також приділено увагу діяльності антимонопольного комітету для підвищення ефективності функціонування ринкового механізму. Розглянуто приклади найбільш відомих монополій України та світу. Визначено мінімальні та максимальні втрати ВВП України через діяльність монополій. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є: дослідження особливих стратегій, якими користуються монополії для підвищення своєї прибутковості та впливу на ринок; детальне дослідження взаємозв'язку діяльності монополій та нерівності; аналіз впливу монополій на розвиток окремих секторів діяльності тощо. Отже, аналіз ринкових структур та місця монополій в економіці є актуальним і важливим напрямом досліджень, який може допомогти краще зрозуміти роль різних типів ринкових структур на ринку і їх вплив на споживачів та економіку в цілому.

Ключові слова: ринок, ринкові структури, монополія, олігополія, антимонопольний комітет.

Рис.: 3. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 17.

Жалдак Ганна Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: ann17@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3421-3648>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56512207100>

Сомова Єлизавета Віталіївна – студентка факультету менеджменту та маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: somovaliza22@gmail.com

UDC 339.13.012.434
JEL: D40; D42; D47

Zhaldak H. P., Somova Ye. V. Analyzing the Market Structures and the Importance of Monopolies in the Economic Development

The article is aimed at analyzing market structures and studying the importance of monopolies in economic development. Applying analysis, systematization and generalization of scientific works of various scientists, the main stages of market evolution and its features are identified. Attention was also paid to the views of researchers on the essence, main features of the concept of «monopoly» and the reasons for their emergence. In the process of writing the article, such methods of scientific research as analysis, synthesis, generalization, and classification were used. Using the system approach, features of market structures are identified and grouped, as well as examples for each market structure are defined. Based on the analysis of modern literary sources and trends in the development of the market mechanism, attention is focused on a relatively new market structure for the domestic economy – the quasi-competitive market. The article considers the causes of emergence of monopolies, their varieties. Based on the analysis of the indices of competitiveness and efficiency of antimonopoly policy, Ukraine's place in these rankings is determined. The relationship between the level of competitiveness and prevalence of a certain market structure of enterprises is specified, and attention is paid to the activities of the Antimonopoly Committee to improve the efficiency of functioning of the market mechanism. Examples of the most famous monopolies both in Ukraine and over the world are considered. The minimum and maximum losses of Ukraine's GDP as result of the activities of monopolies are determined. Prospects for further research in this direction are: study of special strategies used by monopolies to increase their profitability and their influence on the market; detailed study of the relationship between monopolies and inequality; analysis of the impact of monopolies on the development of individual sectors of activity, etc. Consequently, the analysis of market structures and the place of monopolies in the economy is a relevant and important direction of research that can help to better understand the role of different types of market structures in the market and their impact on consumers and the economy as a whole.

Keywords: market, market structures, monopoly, oligopoly, antimonopoly committee.

Fig.: 3. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 17.

Zhaldak Hanna P. – PhD (Economics), Associate Professor, Lecturer of the Department of Enterprise Management, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: ann17@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3421-3648>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56512207100>

Somova Yelyzaveta V. – Student, Faculty of Management and Marketing, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: somovaliza22@gmail.com

Ринкові структури, прозорість ринкових відносин, а також збалансоване їх функціонування є запорукою економічного розвитку країни загалом і підприємства зокрема. Проте під впливом значних політичних, соціально-економічних, безпечових та інших чинників ринкові відносини зазнають значних трансформацій, зокрема: відкритість і прозорість поступово змінюється на заплутаність і складність. З огляду на це теоретичний і практичний інтерес становлять ринкові структури та особливості їх функціонування з урахуванням сучасних умов ринкових відносин в Україні. Не можна не зазначити і той факт, що глобалізація дещо змінила основні тенденції розвитку ринкових відносин. У результаті утворилася ситуація, за якої відбувається як посилення конкуренції на ринках, так і зміцнення монопольних позицій окремих суб'єктів господарювання. І саме дослідження сучасних ринків та їх аналіз сприятиме розробці подальших дій для стабілізації ситуації та поліпшення економічного становища.

Особливо це актуально за умов наростання монопольних тенденцій та ослаблення бар'єрів, що ускладнює формування ефективного конкурентного середовища. Діяльність ринкових структур впливає на всі ланки суспільства, а тому будь-які зміни у функціонуванні таких підприємств прямо або побічно відбиваються на всіх економічних показниках держави та загальному добробуті його громадян.

Чимало українських учених займалися дослідженням ринкових структур. Наприклад, А. Антонович, М. Бернацький, Д. Піхно, М. Туган-Барановський вивчали причини утворення монопольних об'єднань, сутність і головні ознаки, види, їхню роль та наслідки для економіки в цілому. О. Мельникова займалася дослідженням особливостей національної монополії, В. Полуянов працював у напрямку монополізованості промисловості, Г. Філюк вивчала різні ринкові

структури, зокрема і природні монополії, а С. Крук розглядав стан та окремі тенденції змін конкурентних умов в економіці України [4].

Метою статті є проведення аналізу ринкових структур, розгляд їх особливостей і дослідження значення монополій у розвитку економіки.

Історія виникнення та розгляду ринкових структур почала свій відлік відразу після виникнення торгівлі, процесів купівлі-продажу товарів. Вперше намагався дати наукове визначення поняттю ринку французький економіст А. Курно. На його думку ринок – це місце, де взаємовідносини продавців і покупців є достатньо вільні, так, що ціни на одні й ті самі товари мають тенденцію легко та швидко вирівнюватися [1]. Поступову еволюцію ринку коротко наведено на *рис. 1*. Пізніше окреслилися такі основні принципи ринкової економіки:

- ✦ свобода діяльності;
- ✦ вільне ціноутворення;
- ✦ договірні контрактні виробничі відносини;
- ✦ державне регулювання (антимонопольні заходи, трудове законодавство, податкові та кредитні обмеження тощо).

Сама ж теорія ринкових структур, яка дала імпульс розвитку теоретичному напрямку мікроекономіки, почала формуватися на початку 1880-х рр. із робіт В. С. Джевонса, К. Джеворта та А. Маршалла. Саме тоді вперше почали з'являтися дослідження стосовно монополій, олігополій, ринку чистої та монополістичної конкуренції.

Однією з перших згадок про монополію можна вважати записи грецького філософа Аристотеля, де він прирівнює її до «мистецтва наживати майно» [1] та описує монополію як торгівлю, що побудована на спекуляціях і має негативний вплив. Значний внесок у розвиток теорії монополії

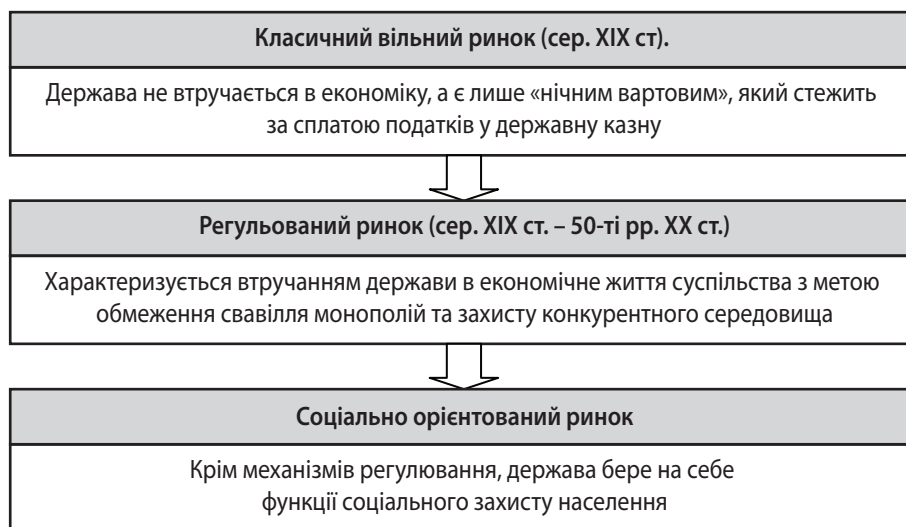

Рис. 1. Ринок з позицій еволюційного підходу

Джерело: складено авторами на основі [1; 2].

здійснили представники класичної політичної економії, зокрема А. Сміт, Т. Мальтус, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей і Дж. С. Мілль [2]. Основними причинами розвитку монополій стали технологічний прогрес і промислова революція тих часів. Це дало своєрідний поштовх до появи нових галузей промисловості та швидкий розвиток виробництва в багатьох із них.

Монополію розглядали представники різноманітних економічних шкіл. Наприклад, представник класичної школи, А. Сміт, свого часу сформулював принцип економічної вигоди, що передбачав можливість отримати більший прибуток. Поряд із цим, вчений вважав монополії негативним фактором для соціального розвитку та був проти створення монополій завдяки особливим привілеям. На противагу йому представник неокласичної школи Й. Шумпетер вважав монополію двигуном економічного розвитку, адже монополістична структура ринку, на його думку, є більш прогресивною, ніж конкурентна. Саме твердження Й. Шумпетера та Е. Чемберліна стали основою створення європейської антимонопольної політики [3].

Поступове посилення процесів концентрації виробництва в більшості галузей економіки та диференціації продукції зумовило перехід до другого етапу розвитку, а саме – дослідження ринків з диференціацією продукції. Саме в цей час написана Е. Чемберліном «Теорія монополістичної конкуренції», а також з'явилися праці з аналізу олігополістичних ринків, зокрема: «Економічна теорія недосконалої конкуренції» Дж. Робінсон, «Сучасна корпорація і приватна власність» А. Берлі та Р. Мінза [3]. Одним із видів конкурентного ринку є ринок з «домінуючою» фірмою, або ринок монополістичної конкуренції, який досліджував американський економіст Е. Чемберлін, який став основоположником теорії про монополістичну конкуренцію [3]. Саме недосконалу конкуренцію він вважав типовою для ринку, а причинами виникнення монополій називав не лише концентрацію капіталу та поліпшення технології виробництва, а й диференціацію товарів.

Причиною розвитку конкуренції стали різні погляди та інтереси виробників, кожен з яких бажав отримати дохід. Одним із перших вивчення конкуренції почав французький економіст А. Р. Ж. Тюрго. Науковець, досліджуючи такий тип ринкових відносин, наголошував на позитивному впливі конкуренції як на товаровиробників, так і на споживачів. Окрім цього, А. Тюрго вважав, що стан конкуренції є тією силою, яка встановлює ринкову ціну на певному природному рівні. Пізніше цю теорію більше розвинув уже вищезгаданий А. Сміт. Він дотримувався думки, що саме задля конкурентоспроможності підприємці контролюють рівень цін і поліпшують якість товару. Також питання конкуренції досліджували такі науковці, як А. О. Курно, К. Маркс, Ф. Енгельс та багато інших [5].

«Велика депресія» сприяла активному розвитку емпіричних досліджень, а також розумінню необхідності переоцінки дійсної ролі конкуренції в дії ринкового механізму та переходу до третього етапу – системного аналізу галузевих ринків, який розвивається і до сьогодення часу. Так, у 1950-ті рр. Е. С. Мейсон запропонував класичну парадигму «Структура – поведінка – результативність», яку згодом доповнив Д. С. Бейн. Починаючи з 70-х років XIX століття починається активна інтеграція теорії ігор у методичний апарат мікроекономічних досліджень, кооперативних угод, асиметричності інформації, з'являються нові напрямки Гарвардської та Чиказької шкіл [17].

Як відомо, монополістичний ринок виникає, коли в певній галузі немає конкуренції та замінників вироблених товарів. На такому ринку ціна на товар фіксується монополістом, і жодна інша фірма не може виробляти подібні товари. Конкуренція обмежена законами про авторське право, які забороняють виробництво нових продуктів або процесів. Географічні монополії виникають, коли одна компанія контролює всіх виробників певного продукту в географічній зоні. Таке домінування може виникати внаслідок багатьох чинників. Наприклад, пропонування найвигіднішої ціни або найкращих умов надання послуг. Такі компанії спочатку можуть працювати собі у збиток, проте потім неодмінно вийдуть у прибуток, адже після того, як конкурентів не залишить, – просто максимально піднімуть ціни.

Беручи до уваги дослідження вітчизняних учених, що стосуються етимології поняття «монополія», визначається два основні напрями його розгляду: як економічна категорія та як юридична категорія. Монополія як економічна категорія розглядається передусім як певне соціально-економічне явище, коли один виробник впливає на загальний обсяг виробництва продукції та на ринкову ціну.

Зрозуміло, що інтенсивність розподілу та кількість монополій у країні певною мірою впливає і на деякі показники індексу глобальної конкурентоспроможності. Зазначимо, що у 2018 р. за індексом конкурентоспроможності Україна займала 81 місце, а у 2021 р. – 54 (табл. 1). Відбулося поліпшення в цілому таких показників, як:

- ✦ *економічні* (внутрішнє господарство, міжнародна торгівля, міжнародні інвестиції, працевлаштування, ціни);
- ✦ *ефективність уряду* (соціальна структура, державні фінанси, податкова політика, інституційна основа, підприємницьке законодавство);
- ✦ *ефективність бізнесу* (продуктивність і ефективність, ринок праці, фінанси, практика менеджменту, ставлення та цінності);
- ✦ *інфраструктура* (базова інфраструктура, технологічна інфраструктура, наукова інфра-

Індекс глобальної конкурентоспроможності країн у 2018 р. і 2021 р.

2018 р.			2021 р.		
Місце	Країна	Значення	Місце	Країна	Значення
1	Швейцарія	5,86	1	Швеція	6,47
2	Сполучені Штати Америки	5,85	2	Швейцарія	6,00
3	Сінгапур	5,71	3	Данія	5,95
4	Нідерланди	5,66	4	Нідерланди	5,85
5	Німеччина	5,65	5	Сінгапур	5,73
6	САР Гонконг	5,53	6	Норвегія	5,70
7	Швеція	5,52	7	САР Гонконг	5,69
8	Велика Британія	5,51	8	Тайвань Китай	5,68
9	Японія	5,49	9	ОАЕ	5,65
10	Фінляндія	5,49	10	Сполучені Штати Америки	5,64
81	Україна	4,11	54	Україна	5,59

Джерело: складено авторами на основі [10].

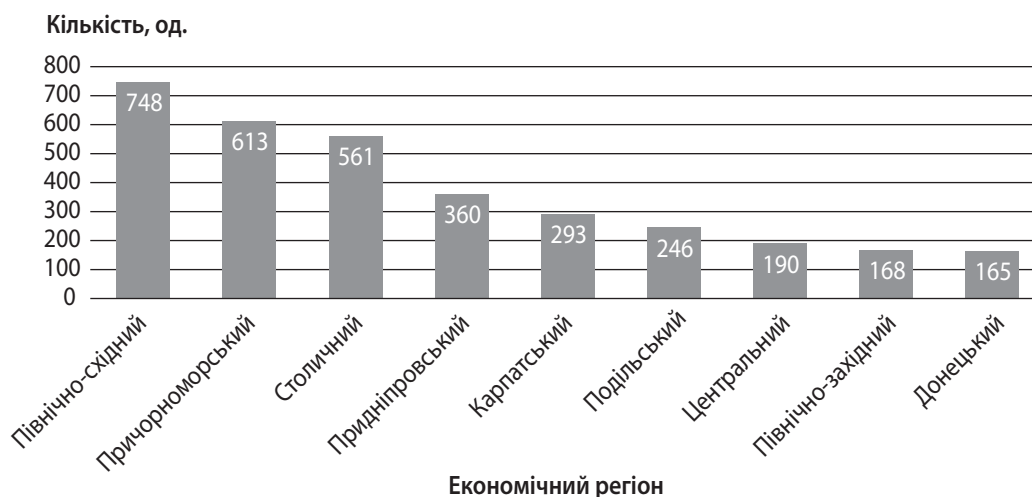

Рис. 2. Природні монополії та їх філії за економічними районами функціонування, 2020 р., од.

Джерело: складено за даними [13].

структура, здоров'я та навколишнє середовище, освіта).

Саме ці фактори включає в себе індекс конкурентоспроможності серед країн [10].

Можна припустити, що певною мірою низькі значення індексу конкурентоспроможності обумовлені поширеністю монополістичної ринкової структури в Україні у 2018–2020 р. Так, як засвідчують дані рис. 2, на вітчизняному ринку є багато монополій саме за територіальним розташуванням. Найбільша кількість природних монополій України функціонує у трьох економічних районах: Північно-східному, Причорноморському, Столичному.

Як було зазначено раніше, монополізація ринків негативно впливає як на економіку, так і на соціальну складову країни. Оцінки вчених щодо втрат ВВП внаслідок функціонування монополій відрізняються,

однак загалом ця величина становить від 10% до 17% [12] (рис. 3).

Антимонопольна політика відіграє значну роль у регулюванні конкуренції на ринку. Тобто виконує такі завдання: захист споживачів та інновацій, підтримка підприємництва, зниження фінансових ризиків, створення рівних умов для всіх гравців на ринку та сприятливих умов для залучення інвестицій.

Результати антимонопольної політики визначають індекс її ефективності. У табл. 2 наведено результати 2020 р., що можуть свідчити про дієві дії різних країн та ефективність різних моделей політики, представниками яких є країни-лідери. Україна в цьому рейтингу посідає 124 місце зі 140, що свідчить про недосконалу роботу АМКУ та вплив монопольного

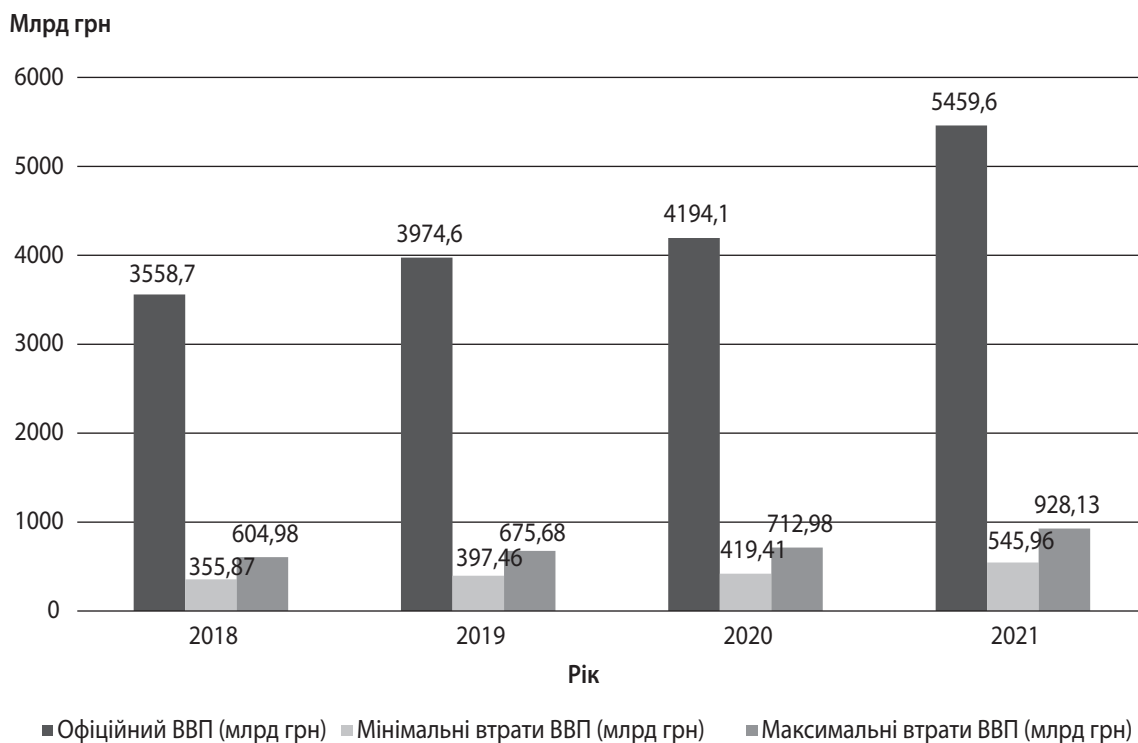

Рис. 3. Співвідношення офіційного ВВП і його втрат внаслідок монополізації

Джерело: складено авторами на основі [14].

Таблиця 2

Індекс ефективності антимонопольної політики, 2020 р.

Місце	Країна	Значення
1	Фінляндія	5,7
2	Нідерланди	5,6
3	Сполучені Штати Америки	5,6
4	Швеція	5,5
5	Японія	5,5
6	Нова Зеландія	5,3
7	Сінгапур	5,3
8	Німеччина	5,3
9	Норвегія	5,3
10	Швейцарія	5,2
124	Україна	2,8

Джерело: складено авторами на основі [9].

ринку на економіку країни. Проте варто зауважити, що порівняно з минулими роками Україна піднялася на кілька позицій вгору.

Варто зазначити, що монополію потрібно розглядати лише в тісній взаємодії із іншими ринковими структурами та інтегрованою в загальний господарський механізм. Адже будь-який ринок поєднує в собі як монополні, так і конкурентні сили та може використовувати елементи конкурентних і монополних ринків. Основні види ринкових структур, які традиційно виділяють вчені-економісти, систематизовано в табл. 3.

Враховуючи те, що сьогодні функціонування підприємств здійснюється в умовах інтенсивних змін як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках, доволі цікавими для подальших досліджень є саме квазіконкурентні ринки. Проте, зважаючи на значне поширення в нашій державі монополістичних та олігополістичних ринкових структур, надалі зосередимось саме на них.

Особливе занепокоєння викликає нерівномірний розвиток конкурентних відносин у різних регіонах України. Це явище зумовлене тим, що саме товари і послуги (основні продукти харчування, житлово-комунальні, транспортні, торговельні та побутові послуги, роботи з будівництва житла та ін.), які реалізуються на регіональних і локальних товарних ринках, великою мірою визначають добробут широких мас населення.

Саме тому при аналізі монополій важливо враховувати вплив й інших (проміжних) ринкових структур. Деколи суб'єктом монополії може бути не лише представник великої фірми, але й невелике підприємство, якщо воно випускає унікальну продукцію. На думку американських економістів С. Фішера, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі [див. 11], «монополія – це завжди питання міри», адже навіть маленькі бакалійні магазинчики у великих містах, що функціонують в умовах монополістичної конкуренції, мають певний контроль над цінами, які вони призначають. Різниця між такими фірмами та міжнародною алмазною монополією «Де Бірз» полягає в ступеню їх влади над ринком, оскільки «Де Бірз» володіє більшим рівнем

Основні види ринкових структур

Назва	Сутнісно-змістовна характеристика	Приклади ринків
«Чиста» монополія	Ринкова структура, яка характеризується наявністю суб'єкта господарювання з ринковою часткою понад 90 %	Ринки природних монополій: • енергетична; • транспортна; • комунальна інфраструктура тощо; • сфери видобування рідкісних природних ресурсів (вуглеводні, виробництво ядерне паливо тощо)
Ринки з «домінуючою фірмою»	Ринкова структура, яка характеризується наявністю однієї «домінуючої» фірми з ринковою часткою від 35% до 90% та наявністю інших підприємств з незначною часткою ринку	Переважно ринки: • добувної промисловості (крім вугілля, торфу та металевих руд); • тютюнова промисловість; • окремі галузі машинобудування, водний і морський транспорт тощо
Олігополія	Ринкова структура, що характеризується наявністю кількох виробників (2–10), що займають значну частку ринку та конкурують між собою	Ринки: • мобільного зв'язку (існують три найбільші гравці); • коксу (близько 10 виробників, частка трьох найбільших складала 42–52%); • моторних бензинів (сім підприємств, частка трьох найбільших з них перевищує 67%); • пива (близько 96% належать чотирьом суб'єктам господарювання)
Чиста конкуренція	Ринкова структура, що характеризується наявністю безлічі виробників , є характерною для первинної продукції рослинництва та тваринництва	Ринки: • сільськогосподарських підприємств (понад 20 тис. виробників); • фермерських господарств (понад 43 тис. виробників); • легкої промисловості (текстиль, одяг, взуття); • поліграфічної промисловості, зокрема видавничої справи; • будівництво (понад 24 тис. виробників)
«Змагальні» ринки (квазіконкурентні ринки)	Ринкові структури, що характеризується однією чи декількома фірмами та позбавлені будь-яких бар'єрів входу . Узагальнення ідеології досконало конкурентного ринку, що прийнятне для аналізу монопольних та олігопольних ринків	У вітчизняній економіці подібні ринки відсутні. Перспективною надалі є трансформація деяких монопольних чи олігопольних ринків у квазіконкурентні для забезпечення їх більшої ефективності в умовах світового ринку. У цьому випадку фірми можуть скористатися своїми тимчасовими перевагами щоб одержати прибуток, а потім піти з галузі

Джерело: складено авторами на основі [1; 2; 11].

контролю над ціною своєї продукції. Таким чином, вчені акцентують увагу на прямій залежності між ринковою владою та часткою ринку.

Підприємці-монополісти здійснюють перерозподіл доходів на свою користь, що, своєю чергою, впливає на розвиток диференціації населення відповідно до доходів. До прикладу, це такі компанії, як «Метінвест», що об'єднує цілу групу компаній металургійного комплексу. Офіційно до холдингу входять Інгулецький, Центральний і Північний гірничо-збагачувальні комбінати (ГЗК), які видобувають залізну руду. «Краснодонвугілля» на неконтро-

льованій території Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) видобувало коксівне вугілля для металургії. Також у компанію входять Донецький (залишився в ОРДЛО), Авдіївський та Запорізький коксохімічні заводи. З металургійних підприємств – Меткомбінат ім. Ілліча та «Азовсталь» у Маріуполі, Єнакіївський меткомбінат, який залишився в ОРДЛО. Структура бізнесу «Метінвесту» побудована хитро, оскільки до нього не входять деякі підприємства гірничо-металургійного комплексу. Однак сьогодні через війну підприємство перебуває в поганому становищі. Багато майна знищено, наприклад усім відома «Азовсталь». Це не може не впливати на стан ринку як в

Україні, так і світі, адже «Метінвест» продавав досить багато продукції за кордон [7].

На тлі постійних відключень світла та ударів по теплоелектростанціях не можна не згадати і компанію ДТЕК, яка також постраждала від війни. Ця організація контролювала 8 із 12 великих ТЕС, що працюють на контрольованій території. Крім цього, до компанії входять два найбільші вугільні видобувні підприємства, що залишились на підконтрольній Україні території [8].

Аби розуміти довоєнний масштаб компанії, включно з подіями 11 жовтня 2022 р. (масований ракетний удар по об'єктах енергетичної інфраструктури), за даними Міненерговугілля, у 2016 р. вся теплова генерація (включно з ТЕС і ТЕЦ) виробила 56,61 млрд кВт · год електроенергії. З них, згідно зі звітом, ДТЕК виробив 45,8 млрд кВт · год, або 81% усієї теплової генерації [8].

Серед прикладів українських монополій варто виділити і природну монополію «Укрзалізниця». Вона продовжує існувати, адже це вигідно не лише для неї, але і держави в цілому. Тобто в умовах трансформаційних процесів у економіці України вона значною мірою виконувала та продовжує виконувати функції державного органу в частині надання специфічних послуг для економіки країни, а також гарантування та забезпечення доступності послуг для населення.

Що ж до інших прикладів, то такі світові монополії, як Coca-Cola HBC, Microsoft, Apple та General Electric, офіційно заявили, що внаслідок війни зупиняють всі продажі своїх продуктів та сервісів у росії. Втім, остання компанія продовжила надання необхідного медичного обладнання та підтримку існуючих енергетичних послуг у регіоні.

Відома корпорація Google вивезла більшість своїх співпрацівників у інші офіси, однак компанія повідомила, що, незважаючи на фактичне припинення діяльності, вона планує залишити безкоштовні сервіси, такі як Пошук, YouTube, Карти та Gmail, доступними в росії. На жаль, однією із потужних світових монополій є російський «Газпром», який мав великий вплив на країни Європи, і хоча з початку повномасштабного вторгнення багато з них зменшили свою співпрацю, однак тиск з боку росії продовжується.

Стосовно олігополій, то серед найбільш відомих такі компанії, як Nestle, Procter & Gamble, Unilever, Johnson & Johnson та Mars, лише частково припинили свою роботу в росії. Це, своєю чергою, спричинило велику негативну хвилю обурення від споживачів, які почали відмовлятися від їхньої продукції. Однак, на жаль, сьогодні більшість клієнтів повернулися до купівлі товарів від цих компаній [16].

За формальними ознаками в Україні безліч ринків можна назвати олігопольними. Найяскравіший приклад – ринок мобільного зв'язку, на якому пра-

цюють всього три оператори: «Київстар», «Vodafone Україна» і «lifecell» [6]. Однак чіткого переліку олігопольних ринків немає. Наприклад, ще у 2007 р., за даними з відкритих джерел, із 286 загальнодержавних ринків в Україні на 49 існувала «жорстка» олігополія. У 2011 р. представники Антимонопольного комітету України називали такі цифри: олігопольними були 13% ринків в Україні. У звіті про свою діяльність за 2019 р. АМКУ називав олігопольним ринок коксу, а у звіті за 2020 р. – ринок цукру [15].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна сказати, що монополія має багато негативних сторін, зокрема регулювання ціноутворення; вплив на науковий розвиток, а точніше, його гальмування; створення нераціонального розподілу доходів, що спричиняє соціальну нерівність, тощо. Для того, щоб зменшити ці негативні наслідки, існує Антимонопольний комітет, який займається регулюванням дій монополістів. Попри це, саме існування природних монополій залишається важливою складовою для розвитку економіки країни. Окрім цього, сучасна структура світового ринку вже неможлива без лідерів монополій та олігополій, які значною мірою впливають на різноманітні процеси.

На більшості ринків існує антимонопольне законодавство, спрямоване на запобігання цінновій змові та захист споживачів. Разом із цим, фірми винайшли способи досягнення ціннової змови, не будучи поміченими регуляторами. Наприклад, фірми можуть обрати цінного лідера, якому доручено керувати змінами цін до того, як інші фірми підтримають їхній приклад, щоб «відреагувати на конкуренцію». Фірми також можуть погодитися змінити свої ціни на певні дати; у таких випадках зміни можуть розглядатися лише як реакція на економічні умови, такі як коливання інфляції. В умовах олігополії жодна фірма не має великої ринкової влади. Таким чином, жодна фірма не може підвищити свої ціни вище ціни, яка існувала б за сценарієм ідеальної конкуренції. В умовах олігополії всі фірми мали б вступити в змову, щоб підвищити ціни та отримати більший економічний прибуток. Більшість олігополій існує в галузях, де товари є відносно недиференційованими та загалом забезпечують однакові вигоди для споживачів. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Машкін О. М. Монополізація капіталістична // Енциклопедія історії України : у 10 т. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7. С. 65.
2. Економічна теорія. Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 719 с.
3. Монополії і конкуренція. Перегляд неокласичної теорії ринку / Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24505/

4. Дослідження монополістичних тенденцій в акціонерному підприємстві в роботах українських економістів середини XIX – початку XX ст. / Бібліотека економіста. URL: <https://library.if.ua/book/39/2862.html>
5. Келічавий А. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип 5. С. 58–63.
6. Стадзі Д. Сам собі конкурент. Що таке монополія і як вона підриває ринок / dsnews.ua. 04.06.2021. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/sam-sebe-i-konkurent-i-regulyator-cho-takoe-monopoliya-02062021-426816>
7. Бурдей Н. Монополіст «під прикриттям». Як олігарх Ахметов, ввівши в оману АМКУ, монополізував коксохімічну галузь (розслідування) / Радіо Свобода. 19.09.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/30173084.html>
8. Загребельська А. Країна ДТЕК: як невизнана монополія крутить Україною / LB.ua. 09.12.2021. URL: https://lb.ua/economics/2021/12/09/500402_kraina_dtek_yak_neviznana_monopoliya.html
9. The Global Competitiveness Report 2017–2018 / World Economic Forum. URL: https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018/?DAG=3&gclid=CjwKCAiAjs2bBhACEiwALTBWZZCzUJHa8AvG1zuiWeTRTjfk9NF21Y-hul97SbK2tnZpGdQsHLMVQxoCnTiQAvD_BwE
10. World Competitiveness Rankings / IMD business school. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>
11. Филіук Г. Монополна влада: природа та форми прояву. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2008. № 101. С. 54–57. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/171.pdf>
12. Филіук Г. М. Високий рівень монополізації української економіки – бар'єр на шляху підвищення рівня її конкурентоспроможності. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 10. С. 102–109.
13. Шапуров О. О. Сучасний стан природних монополій: категоріальний базис та фінансовий аспект. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.75.
14. Валовий внутрішній продукт (2002–2021) / Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
15. Річні звіти / Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/riczni-zviti>
16. Родак К. Спонсори війни. Перелік світових брендів, які залишились у Росії / ZAXID.NET. 02.04.2022. URL: https://zaxid.net/sponsori_rosiyskoyi_agresiyi_n1540075
17. Ігнатюк А. І. Економіка галузевих ринків : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 448 с.

REFERENCES

Burdie, N. "Monopolist «pid prykryttiam». Yak oliharkh Akhmetov, vvivshy v omanu AMKU, monopolizuvav koksokhimichnu haluz (rozsliduvannia)" [Monopolist

"Undercover". How Oligarch Akhmetov, Having Mised AMCU, Monopolized the Coke Industry (Investigation)]. *Radio Svoboda*. September 19, 2019. <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/30173084.html>

"Doslidzhennia monopolistychnykh tendentsii v aktsionernomu pidpriemnytstvi v robotakh ukrainskykh ekonomistiv seredyiny XIX – pochatku XX st." [The Study of Monopolistic Tendencies in Joint-stock Entrepreneurship in the Works of Ukrainian Economists of the Mid-19th – Early 20th Centuries.]. *Biblioteka ekonomista*. <https://library.if.ua/book/39/2862.html>

Ekonomichna teoriia. Politekonomiia [Economic Theory. Political Economy]. Kyiv: Znannia, 2007.

Fyliuk, H. "Monopolna vlada: pryroda ta formy proiavu" [Monopoly Power: Nature and Forms of Manifestation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 101 (2008): 54-57. <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/171.pdf>

Fyliuk, H. M. "Vysokyi riven monopolizatsii ukrainskoi ekonomiky – barrier na shliakhu pidvyshchennia rivnia yii konkurentospromozhnosti" [The High Level of Monopolization of the Ukrainian Economy Is a Barrier to Increasing the Level of Its Competitiveness]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 10 (2015): 102-109.

Ihnatiuk, A. I. *Ekonomika haluzevykh rynkiv* [Economics of Industry Markets]. Kyiv: VPT «Kyivskiy universytet», 2015.

Kelichavyy, A. "Evolutsiia konkurentsii: vid zarozhennia poniattia do suchasnykh osoblyvosti" [The Evolution of Competition from the Birth to the Modern Concept Features]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 5 (2015): 58-63.

"Monopolii i konkurentsii. Perehliad neoklasychnoi teorii rynku" [Monopolies and Competition. Review of Neoclassical Market Theory]. *Osvita.UA*. https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24505/

Mashkin, O. M. "Monopolizatsiia kapitalistychna" [Monopolization Is Capitalist]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, vol. 7: 65. Kyiv: Naukova dumka, 2010.

"Richni zvity" [Annual Reports]. *Antymonopolnyi komitet Ukrainy*. <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/riczni-zviti>

Rodak, K. "Sponsory viiny. Perelik svitovykh brendiv, yaki zalyshyly u Rosii" [War Sponsors. List of World Brands That Have Remained in Russia]. *ZAXID.NET*. April 02, 2022. https://zaxid.net/sponsori_rosiyskoyi_agresiyi_n1540075

Shapurov, O. O. "Suchasnyi stan pryrodnykh monopolii: katehorialnyi bazys ta finansovyi aspekt" [Current State of Natural Monopolies: Categorical Basis and Financial Aspect]. *Efektivna ekonomika*, no. 4 (2020). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.75

Stadzi, D. "Sam sobi konkurent. Shcho take monopolii i yak vona pidryvaie rynek" [My Own Competitor. What Is Monopoly and How It Undermines the Market]. *dsnews.ua*. June 04, 2021. <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/sam-sebe-i-konkurent-i-regulyator-cho-takoe-monopoliya-02062021-426816>

"The Global Competitiveness Report 2017-2018". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/reports/>

the-global-competitiveness-report-2017-2018/?DA
G=3&gclid=CjwKCAiAjs2bBhACEiwALTBWZZC
zUJHa8AvcG1zuiWeTRTjfk9NF21Yhul97SbK2tnZpG-
dQsHLMVQxoCNtIQAvD_BwE

“Valovyi vnutrishnii produkt (2002-2021)” [Gross Domes-
tic Product (2002-2021)]. *Minfin*. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

“World Competitiveness Rankings”. *IMD business school*.
<https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>

Zahrebelska, A. “Kraina DTEK: yak nevyznana monopoliia
krutyt Ukrainoiu” [The Country of DTEK: How an Unrec-
ognized Monopoly Spins Ukraine]. *LB.ua*. December 09,
2021. https://lb.ua/economics/2021/12/09/500402_kraina_dtek_yak_neviznana_monopoliya.html